

1. Plantejaments metodològics

1.1. Objectius i plantejament del problema

Aquesta és una tesi sobre reproducció d'identitats nacionals en una zona fronterera. Per tant, el primer objectiu és estudiar el procés de reproducció d'identitats, i també l'impacte social i cultural de la presència d'una divisòria internacional sobre la vida quotidiana dels habitants d'una zona fronterera. Pel que fa el procés de reproducció d'identitats, l'objectiu és cercar-ne els espais principals. Des de la posició teòrica que defensaré, la interacció social i les relacions de sociabilitat esdevenen espai central d'aquest procés reproductiu. Per tant, l'estudi de la interacció i de les formes de sociabilitat constitueixen un segon objectiu que és instrumental, en relació al primer.

Un tercer objectiu, relacionat amb els anteriors, consisteix a identificar el paper que els subjectes tenen en el traçat de fronteres simbòliques que poden o no coincidir amb la divisòria territorial, i que es dona en relació al context més general configurat per l'existència de dos Estats nació i d'un poder supranacional en formació (Unió Europea). Per això caldrà reconèixer els seus discursos i pràctiques, i tenir en compte la percepció de les fronteres per part d'aquells subjectes.

El problema plantejat és, per tant, com es dona la reproducció de les identitats nacionals en una zona de frontera, i quin és el paper dels subjectes en aquest procés, en un context més gran i en relació a la divisió territorial. I, donat el cas específic que ens ocuparà, quin és el rol de les fronteres culturals quan se superposen nivells d'identificació, i quan hi ha relacions socials que poden ser transfrontereres.

D'acord amb aquest plantejament general, hi ha una sèrie de finalitats específiques que miraré d'assolir en cadascuna de les tres parts amb què estructuraré l'exposició dels arguments d'aquesta tesi:

1) A partir del repàs a treballs d'altres autors, i després d'una delimitació conceptual, elaborar un marc teòric que englobi identitat nacional, fronteres polítiques i simbòliques, interacció social i sociabilitat.

2) Contextualitzar la unitat d'anàlisi (la Cerdanya), a través d'un repàs als canvis sociopolítics i econòmics fonamentals que ha experimentat durant un període de temps més o menys llarg, amb especial incidència en la situació política i a la relació centre-perifèria, i al procés d'unificació europea.

3) Estudiar els discursos, pràctiques i estratègies dels subjectes, al voltant de les identitats nacionals i de la frontera territorial en diversos nivells (control fronterer, economia, cultura local/cultura nacional, rituals, símbols i patrimoni, sociabilitat formal i informal i estereotips). Veure com es concreta la reproducció d'identificacions nacionals, de fronteres culturals, i com canvia la percepció de l'existència de la divisòria territorial i de diferències o continuïtats entre un i altre costat.

El treball de camp en què s'ha basat aquesta tesi doctoral té la particularitat d'haver-se desenvolupat dins d'un estudi etnogràfic general, dut a terme per un equip de quatre persones. L'objectiu d'aquell projecte era estudiar els processos migratoris i la cultura de frontera a la Cerdanya i tant la unitat d'anàlisi com part del tema coincidien amb els d'aquesta tesi. El fet d'haver efectuat la recerca en aquest particular context ha significat l'aprofundiment d'aspectes més enllà dels objectius d'aquest treball específic, i ha tingut un pes substancial en l'aspecte metodològic, com es veurà tot seguit.

1.2. Metodologia, fonts i tècniques aplicades

El meu interès no ha estat cercar la demostració empírica ni l'explicació definitiva, sinó la comprensió. Per això la metodologia utilitzada ha estat el treball de camp etnogràfic, amb un desplegament d'observació participant i entrevistes en profunditat d'orientació biogràfica, com a tècniques principals. He complementat les fonts orals i d'observació amb materials d'arxiu, per tal d'anar més enllà de la memòria dels informants en l'enfocament del passat històric, i particularment per estudiar el control de la frontera des d'un punt de vista institucional, que en part escapa als informants. Només he utilitzat dades estadístiques i hemeroteca quan aportaven quelcom a la descripció de la unitat d'anàlisi, elements per contextualitzar-la, o aspectes d'interès per a la interpretació de les dades.

El fet d'estudiar una zona fronterera permet reflexions apassionants, però té els seus inconvenients. Si les persones "objecte" d'estudi topen amb la frontera de l'Estat nació, també li passa a l'investigador social en la recerca. Per exemple, no es pot consultar cap llista pública d'associacions a la Cerdanya francesa perquè els registres no són consultables i no hi ha una elaboració de dades en relació a la qüestió pel cas concret de la zona de la Cerdanya que es troba sota administració francesa. En canvi, la Generalitat de Catalunya publica periòdicament llistats actualitzats, però se centren només a un cantó de la frontera. L'investigador sent la necessitat de cercar informació d'un costat i de l'altre, però no sempre pot satisfer aquesta inquietud. Les dades poden no ser comparables o no estar disponibles. En qualsevol cas, aquesta tesi està confegida en un intent de tractar la Cerdanya com un tot, prescindint inicialment de la frontera internacional.

Aquesta consideració estava ja present en un projecte general en el qual vaig treballar, i que és imprescindible tenir en compte ara, ja que la majoria dels materials que he utilitzat (encara que no tots) corresponen a aquella investigació. En el projecte van participar diverses persones. Una d'elles va fer un treball de

camp intensiu d'un any, a la Cerdanya espanyola. El seu objectiu era la realització de fins a cinquanta entrevistes en profunditat (que finalment van ser setanta-cinc) a persones seleccionades d'una mostra seguint criteris que després explicaré (ja que coincideixen amb els d'aquesta tesi), i fer observació participant. Al mateix temps havia de realitzar una tesi doctoral sobre la terciarització i particularment el turisme a la Cerdanya.

Una segona gran fase del projecte es va plantejar com una extensió de la recerca cap a la Cerdanya francesa, amb la qual cosa es mirava de cobrir la totalitat de la comarca. En aquesta etapa vaig entrar com a investigador. La missió era entrevistar a cinquanta persones seguint uns criteris establerts d'antuvi. Per fer la recerca, vaig establir-me a la capital de la comarca (Puigcerdà) lloc de confluència de tots els habitants de la Cerdanya i, per tant, d'especial interès en el meu treball. La meva tasca implicava l'observació participant de la interacció entre habitants d'arreu de la comarca, però es basava fonamentalment en entrevistes a persones de la Cerdanya francesa.

Els objectius d'aquesta tesi, em van dur a fer també entrevistes a la Cerdanya espanyola. Amb tot, la major part d'entrevistes d'aquesta part de la comarca que he utilitzat corresponen a la primera etapa del projecte¹. He seguit, així, l'acord establert per tots els membres de l'equip, pel que fa l'ús i publicació de materials per part de cadascun dels seus membres.

El treball etnogràfic va anar precedit d'una breu incursió en el terreny, la transcripció d'algunes entrevistes realitzades a la Cerdanya espanyola per components de l'equip, recerca bibliogràfica i algunes reunions i diversos seminaris amb els membres del grup i altres investigadors de projectes afins.

¹ He d'agrair als membres de l'equip, i molt particularment a Carme Martínez i al director de la recerca (Dr. Joan Josep Pujadas), la possibilitat d'utilitzar aquests materials.

L'estiu de 1996 s'inicià el treball de camp, amb una etapa de tres mesos amb alguns companys de l'equip. L'octubre d'aquell any vaig encetar una estada a Puigcerdà, que s'allargaria fins al novembre de 1997. Al mateix temps, vaig començar a seguir els cursos de doctorat. Posteriorment, hi va haver una etapa de treball de camp d'una durada de tres mesos, per part de l'equip del projecte general (estiu de 1998), i diverses estades personals de fins a una setmana de durada, específicament per a aquesta tesi. Durant tot el període, però especialment després de la fase de camp més llarga, em vaig dedicar a la transcripció d'entrevistes.

En el treball etnogràfic vaig seguir fonamentalment la guia de treball del projecte general² i, tenint en compte els interessos específics de la tesi i els del projecte general, vaig dissenyar un guió d'entrevista³. A mida que avançava la recerca vaig anar completant un diari en el qual, a més de reflexions personals, anotava les observacions que feia, converses informals i entrevistes que no enregistrava (a petició dels informants, o per qüestions tècniques). El buidat de les entrevistes (i també de la major part dels materials d'hemeroteca) va seguir uns descriptors⁴ extrets a partir de la guia del projecte general, però en alguns casos vaig establir descriptors més específics (concretament pel que fa a la sociabilitat i qüestions relacionades amb la identificació nacional i la frontera internacional)⁵. Aquests descriptors els suggeria, directament, la lectura i transcripció de les entrevistes.

Un dels principals problemes amb què he topat ha estat la dificultat de dissociar el treball de cadascun dels dos projectes en què estava involucrat mentre feia el treball de camp. La implicació en un projecte general molt ben delimitat, es va unir a la encara poca definició del meu projecte de tesi. La participació en el

² Vegeu annex I.

³ Vegeu l'annex II.

⁴ Vegeu annex III.

⁵ Vegeu l'annex IV.

projecte general ha motivat un coneixement global de la comarca i dels diversos reptes que afronta la seva població, especialment pel que fa a la terciarització i a la presència de la frontera internacional, però també ha fet que sovint em trobés amb una dispersió en la reflexió sobre uns materials amplis. La discussió amb el director d'aquesta tesi i també del projecte general (el Dr. Joan Josep Pujadas), ha facilitat la seva concreció.

Les fonts i tècniques que he utilitzat han estat diverses. En general, he mirat de superar dos grans problemes: l'oblit de la història que du al mer sincronisme i la visió de la frontera com a element existent més enllà de les concepcions i pràctiques dels actors socials. Per això, he treballat a partir de la memòria oral, de l'observació de la interacció, i del material d'arxiu, bibliogràfic i d'hemeroteca. Tots junts permeten plantejar la recerca més enllà d'un aquí i ara que pot comportar un treball etnogràfic fet en el present.

La primera i principal font de la recerca ha estat l'oral, a través de les converses informals i molt especialment de les entrevistes elaborades a informants d'una mostra aleatòria, seguint uns criteris de selecció marcats inicialment en el projecte general⁶. No es tracta d'una mostra proporcional estadísticament, a la població, per la qual cosa no es pot dir que sigui representativa. Més aviat és una selecció que cerca la significació de casos diversos, i que ha tingut una especial cura en contemplar un bon ventall de casos de cerdans dedicats actualment o anteriorment, a l'activitat agropequària. Aquesta significació i no representativitat, no permet una generalització en la interpretació dels resultats. Per tant, quan es facin afirmacions en què el subjecte sigui "els cerdans", es farà referència a aquells casos coneguts a partir de les entrevistes o, en tot cas, a reflexions d'altres autors que s'han fet sobre la base de resultats generalitzats.

⁶ Vegeu l'annex V.

Com explicava més amunt, la major part d'entrevistes van ser realitzades en el context del projecte general. Personalment, he participat en l'execució i transcripció de totes les entrevistes a la Cerdanya francesa, i en la transcripció d'una bona part de les que es van fer a la Cerdanya espanyola. Com tots els altres membres de l'equip, vaig participar en la lectura i buidat de tots els materials, a partir dels descriptors generals⁷. Per mantenir l'anonimat dels informants i classificar les entrevistes, tenint en compte les variables de la mostra, es van emprar uns codis que, amb alguna modificació, són els que he utilitzat en aquesta tesi⁸. Les entrevistes s'efectuaven al lloc seleccionat per l'informant, que en la majoria de les ocasions va ser la seva pròpia residència. En algun cas es va entrevistar a dues o fins a tres persones a la vegada. Aquesta circumstància es reflecteix, també, en els codis de les entrevistes.

Com que es tenia molt en compte la cohort a què pertanyia cada informant, el seu origen i residència, i es mirava de mantenir un enfocament biogràfic en l'entrevista, el resultat de l'aplicació d'aquesta tècnica han estat percepcions i descripcions diverses, en base a memòries i experiències ubicades en diverses coordenades espaciotemporals, la qual cosa permet recollir dades més enllà de la comunitat local, per situar-se en el nivell de la comarca (que engloba diverses comunitats), i fer-ho en un sentit diacrònic. Les fonts orals han estat, en aquest sentit, d'una gran riquesa.

En el primer període de treball de camp es van realitzar entrevistes a un total de 60 persones, en alguns casos amb més d'una sessió (en total, es van fer 56 entrevistes). En tots els casos les entrevistes es van enregistrar i transcriure. A més, es va elaborar una fitxa de síntesi per a cada entrevista, amb dades significatives sobre l'informant i amb un resum del contingut. De la transcripció de les

⁷ Vegeu l'annex III.

⁸ Vegeu l'annex VI.

entrevistes en van resultar un total de 5063 fitxes temàtiques les quals es van ajuntar a les que s'havien obtingut del buidat d'entrevistes realitzades en la fase etnogràfica anterior, per sumar-ne gairebé 10000. En quatre casos es van elaborar cartes de parentiu amb sengles fitxes amb informació de cada cas, amb l'objectiu d'il·lustrar els canvis en la reproducció social i l'impacte de la terciarització, així com l'abandonament de l'activitat agropequària.

Les entrevistes realitzades pel projecte general han estat completades amb 22 més, efectuades per obtenir més informació sobre determinades qüestions que han anat sorgint durant l'elaboració dels resultats i en el període de redacció de la tesi. D'altra banda, vaig fer entrevistes i recerca d'Arxiu per contrastar dades específiques i per treballar aspectes poc concretats en el buidat de material general. Finalment, vaig anar creant arxius informàtics amb descriptors més específics.

Totes les entrevistes del projecte general (un total de 124, en alguns casos amb més d'una visita i enregistrament) han estat transcrites íntegrament i buidades seguint els descriptors generals. De les 22 entrevistes restants (corresponents específicament a aquesta tesi), 10 han estat resumides i transcrites selectivament, i de la resta en queden notes recollides directament sobre el terreny. Finalment, es va fer una breu enquesta a usuaris d'internet a la Biblioteca Comptat de Cerdanya i una entrevista per mitjà de xat. Aquesta darrera es va guardar en format de text i les respostes a les enquestes es van anotar en el diari de camp.

Una segona tècnica utilitzada ha estat l'observació participant. En aquest cas les dades s'han recollit en un diari de camp durant la primera estada continuada (1996-1997) i en posteriors estades esporàdiques. La meva residència es trobava a Puigcerdà, cap de comarca. Malgrat tot, em vaig moure per altres poblacions, especialment de Cerdanya francesa. En general l'observació no s'ha inclòs en un disseny formalitzat, sinó que ha estat realitzada segons l'interès que tenien

determinades situacions, en un moment donat, i sovint de forma més aviat espontània. Els escenaris (festes, actes culturals, situacions d'interacció en alguns bars...) sorgien sovint per casualitat, si bé jo ja estava predisposat a observar qualsevol detall, per la meva inserció en la investigació.

L'observació participant ha aportat força dades, tot i els seus riscos com a tècnica. En aquest sentit, pot permetre contrastar el discurs oral dels informants amb les seves accions i possibilitar l'obtenció d'una informació de primera mà sobre la realitat estudiada. Però es tracta d'una tècnica de difícil aplicació sobre el terreny. Les situacions en què es pot desenvolupar acostumen a ser limitades per la forma d'implicació i participació del subjecte antropòleg en la realitat, i allò susceptible d'un millor coneixement per part de l'investigador, acaba essent el que li és més proper sobre el terreny.

En el meu cas, hi ha hagut dos tipus de situacions d'observació: les ordinàries i les extraordinàries. Les primeres són aquelles que han anat apareixent dia a dia, gairebé sense cercar-les; les segones són facilitades per esdeveniments que surten del ritme quotidià (fires, actes públics...). Entre aquest darrer tipus d'observacions, hi ha les dels escenaris de les entrevistes, que es poden considerar, des del punt de vista dels subjectes "estudiats", situacions extraordinàries.

En general les observacions han estat guiades, conscient o inconscientment, per les intencions del treball i per la curiositat. És per això que m'ha cridat l'atenció tot allò que em podia donar informació sobre l'experiència de la frontera que tenen els cerdans d'una i altra banda, i sobre les seves relacions mútues i la percepció que en tenen. Penso que l'observació participant m'ha ajudat a aprofundir en l'estudi antropològic de la Cerdanya i la seva gent, però em sembla necessari fer aquí un exercici d'honestedat reflexionant sobre la meva experiència personal a la Cerdanya, ja que considero que no es pot desvincular del tot de la meva experiència d'investigador, i que pot haver estat condicionant en aquest treball.

Seguint el tòpic del treball de camp, la meua arribada a la Cerdanya va ser, més o menys, la d'un estrany, tot i que hi havia persones que coneixien l'existència del projecte general en el qual treballava. Entre elles hi havia un historiador local que de bon començament es va interessar pel tema de la recerca. Aquesta persona forma part d'un conjunt d'intel·lectuals locals, interessats en l'estudi de la història, la música, la literatura i el medi natural a la Cerdanya. Es tracta d'un nucli de gent amb pes en la producció i reproducció de símbols. Constitueixen un conjunt d'individus que no conformen una associació formal, però que estan relacionats entre ells de forma més o menys continuada. Algunes de les meves relacions -tant a nivell de treball com a nivell personal- han girat entorn d'aquest conjunt de gent. Posaré només un exemple de la rellevància social d'aquests individus.

L'historiador és un dels protagonistes de l'exemple. Els altres són tres bons amics que vaig fer, dos d'ells a Cerdanya espanyola i un tercer a Cerdanya francesa. El cas és la festa del Cerdà de l'any, escenari on es reproduïx un determinat contingut i referents simbòlics. L'acte pretén reconèixer una persona o entitat de la Cerdanya (considerada, de manera significativa, en la seva totalitat territorial) com un activista defensor dels interessos socials i culturals dels cerdans. La celebració consisteix en un sopar en un restaurant -la majoria de vegades, de Cerdanya espanyola- en el qual es proclama una llista de candidats al premi dels quals se'n tria un. La votació la fa un jurat d'individus representatius. D'aquest sopar se'n parla als mitjans de comunicació locals, i aquest fet li dóna un cert reconeixement social, si bé no es pot considerar un acte totalment reconegut ni del tot oficial.

L'historiador i un dels meus amics de la Cerdanya espanyola van estar entre els deu candidats finalistes, i un es va acabar enduent el premi. Per la seva part, els altres dos amics que van assistir a l'acte formaven part del jurat que triava els candidats. Tots ells, doncs, van ser considerats individus amb un pes social prou important com per representar un paper en la cerimònia.

Tot plegat la relació amb aquestes i altres persones, m'ha permès accedir a informació i a informants per a entrevistar, i no només això, sinó que m'ha facilitat certa seguretat en la vida quotidiana. Un fet important, en aquest sentit, ha estat que dos dels amics em proposessin entrar en una associació que estaven formant. De fet, la meua identitat personal a la Cerdanya (i l'acollida que he rebut) ha tingut molt a veure amb ells, ja que en alguns escenaris la meua presència, per dir-ho d'alguna manera, es legitimava per la seva. Així, i fonamentalment en la societat puigcerdanesa, se'm podia reconèixer simplement per fer un estudi i treballar a l'arxiu, o per formar part d'una associació, la qual cosa em permetia moure'm més lliurement.

De tota manera, aquesta llibertat de moviments no era total. En ocasions m'havia de limitar a fer observacions més externes de les situacions. Si no trobava aquests o altres individus coneguts, no podia entrar als escenaris amb prou garanties de fer una observació plenament participant. Per això les observacions que considero més reeixides són les que s'han donat en situacions en les quals el meu rol com a participant estava predefinit -situacions formals i sobretot actes públics- o en aquelles que es donaven en companyia d'amics i coneguts.

Un fet important en l'experiència de camp ha estat la residència a Puigcerdà, que ha limitat les experiències en terreny francès i, sobretot, l'observació de la vida diària dels informants entrevistats, si bé també ha significat un major coneixement de "la vila" com a capital cerdana. De vegades he arribat a pensar que corria el risc d'acabar fent un treball sobre Puigcerdà, atribuint el que hi veia a tota la Cerdanya. Com ja he dit més amunt, és un problema d'unitats d'observació i, és clar, de plantejament de la investigació i metodologia. De tota manera, Puigcerdà és el lloc a on es pot veure més interacció entre cerdans de banda i banda, i això justifica la seva tria com a lloc de residència, en detriment d'altres poblacions de la comarca.

Tenint en compte totes aquestes circumstàncies, és clar que l'aplicació de l'observació participant s'ha donat amb certs condicionaments i sense una gran formalització. Així i tot, ha estat útil, especialment en relació a les reflexions que anava fent sobre els materials, i a mida que aquests se sistematitzaven. Ha estat una tècnica aplicada des de la relativa distància d'una analista/observador que era també participant de la realitat que estudiava. Les entrevistes han ocupat una gran part del treball de recerca, però l'observació ha servit sobretot per aportar interrogants, noves reflexions i sorpreses. Ha estat una font de novetat que alimentava l'anàlisi amb experiències diverses, tal i com ha d'ésser en un treball de camp antropològic (de fet, pot arribar a ser un element que distingeix aquesta modalitat específica de recerca). La sistematització de les dades i de les notes de camp ha permès treure rendiment a aquesta tècnica, i ha proporcionat un conjunt de dades recollides en escenaris diversos, i bàsicament en espais de sociabilitat (locals d'esbarjo, associacions, actes festius, culturals, rituals i al carrer).

A banda de les observacions i les entrevistes, una tercera font ha estat el material d'arxiu i, concretament, alguns dels fons de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, que m'han permès aprofundir en l'anàlisi del control de la frontera franco-espanyola entre els anys quaranta i cinquanta, període en què la divisòria es va tancar al pas de persones i mercaderies. En aquest cas només he utilitzat fons d'una banda de la frontera perquè han estat per mi les més accessibles, i també perquè reflecteixen molt bé la funció de la línia divisòria i el seu control, en el poder que recau sobre els subjectes i en les seves accions en el context configurat per aquell control. Els materials recollits il·lustren molt bé la funció de control polític, en un sentit ampli, de la frontera, i la seva naturalesa de fet consolidat, fins i tot en la seva aparent superació. L'Arxiu Històric Provincial de Girona recull un fons molt ric que constitueix una via interessant per possibles treballs posteriors, especialment pel que fa a la vigilància i traspàs il·legal de la frontera. Dades que es troben en documents recollits per aquest treball i també en fons que no han estat treballades per tal de no fugir dels objectius plantejats.

Una altra línia d'investigació de fons d'arxiu és l'hemeroteca, i específicament el buidat d'informació de revistes editades a Puigcerdà, entre 1881 i 1928. Pel seu interès general, la documentació es va incloure en el conjunt de dades del projecte general d'Investigació i desenvolupament (I+D) i ha aportat nombrosos detalls per a la contextualització històrica de la unitat d'anàlisi. Les revistes de les quals he extret informació han estat quatre (*La voz del Pirineo*, *Ceretania*, *La Cerdanya* i *El Pirineo*). La informació s'ha buidat en fitxes temàtiques seguint els mateixos descriptors utilitzats per l'explotació de les entrevistes. L'interval temporal de les dades correspon, pel que fa a l'inici (1881), a la data en què es va començar a publicar la primera de les revistes. L'anàlisi s'atura el 1928 simplement per manca de temps per treballar a l'arxiu. En qualsevol cas, les dades tenen el valor d'anar més enllà de la memòria de moltes de les persones entrevistades i complementar-se molt bé amb algunes cròniques locals per poder confegir una descripció dels processos socioeconòmics experimentats a la Cerdanya en els darrers cent anys, aproximadament. A banda de les revistes antigues, he consultat edicions de diaris i revistes actuals, per completar detalls sobre informació local o nacional. Ha estat especialment útil la consulta del diari "Le Monde", per obtenir informació sobre l'Estat francès i les relacions centre-perifèria a França.

L'última font consultada està constituïda per la bibliografia, una bona mostra de la qual es pot trobar en les referències bibliogràfiques d'aquesta mateixa tesi. A banda de les lectures que he anat efectuant mentre durava el projecte, hi ha dos línies específiques que vull destacar. En primer lloc, la recerca de treballs publicats sobre la Cerdanya i específicament sobre "la ratlla"⁹. Segonament, la lectura de publicacions sobre fronteres internacionals i zones de frontera. Els dos temes els vaig començar a treballar abans de la primera fase de camp (1996), i vaig aprofundir especialment en el segon en una estada a la *University of Nevada-Reno*, i concretament al *Basque studies program*, que em va acollir durant tres

⁹ Nom que rep la frontera internacional, a la Cerdanya.

mesos (1999). Va ser allà a on vaig iniciar la fase de redacció i elaboració definitiva de resultats que ha culminat amb la publicació d'aquesta tesi.

Finalment, he de dir que pràcticament tot el material etnogràfic (exceptuant l'observació), i d'hemeroteca ha estat classificat en funció dels descriptors generals i específics a què he fet referència més amunt, i arxivat informàticament en fitxes temàtiques seguint els models que es poden veure a l'annex VII. L'únic model no aplicat sistemàticament és el que correspon al material de l'arxiu de Girona, a on la tasca es va limitar finalment, a dos dies intensius de treball que es van cloure fotocopiant diversos materials.

Les estades esporàdiques a la Cerdanya, han servit per aprofundir en el tema de la sociabilitat i per a observar situacions a les quals, per diversos motius, no havia pogut accedir en la meua primera estada. Al cap dels anys tinc la impressió que podria fer una etnografia molt més aprofundida que la que ha donat lloc a aquest text amb un aprofitament millor, per exemple, de l'observació participant i del treball d'arxiu. Aquesta consideració és el resultat lògic de l'acumulació d'experiència i el creixement personal i professional (ambdós molt rellevants en el treball etnogràfic).

En general, en aquesta tesi l'estratègia no ha estat partir de la hipòtesi de les diferències o similituds entra banda i banda. És per això que no m'he dedicat a la comparació sistemàtica de realitats d'un i altre cantó. No he estudiat, per exemple, una colla d'amics de Cerdanya francesa i una de Cerdanya espanyola, per comparar-les. El principal focus (independentment del territori) ha estat tenir en compte casos en les quals hi havia gent de totes dues bandes. De la mateixa manera he concebut la interacció social com un element fluid, difícil d'enclavar territorialment. De fet, la principal premissa metodològica ha estat mirar de prescindir del territori per centrar-me més en les pràctiques i estratègies de subjectes.

Tot plegat ho he desenvolupat mirant de superar un etnocentrisme que de vegades es pot escolar inconscientment entre les reflexions pretesament - i de vegades massa- distants de l'antropòleg. El resultat és l'anàlisi que presentaré en la segona i especialment en la tercera part d'aquesta tesi. Abans, però, caldrà endinsar-se en un seguit d'aspectes teòrics, a la llum d'altres treballs que s'han fet sobre zones frontereres.